

“ภูไทกะปอง” : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

ดร.สพสันต์ เพชรคำ*

ความนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการสร้างสำนึกท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทกลุ่มหนึ่งในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือ “ประวัติศาสตร์สังคม” ดังกล่าวเป็นเรื่องราวจากคนภายในเพื่ออธิบายประวัติความเป็นมาหรือต้นกำเนิด “รากเหง้าทางวัฒนธรรม” ของตน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History) จึงเป็นประวัติศาสตร์จากภายใน (History from the inside) ที่มีชีวิตและเล่าเรื่องสะท้อนความคิดของคนในสังคมว่า บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ “ภูไท” ของพวกตนอพยพเคลื่อนย้ายมาจากไหน เกิดการปะทะสังสรรค์ มีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับคนภายนอกในสภาพแวดล้อมใหม่อย่างไร มีความขัดแย้งหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างใดบ้างเกิดขึ้น ดังนั้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนได้มองเห็นความเป็นตัวตนของคนในท้องถิ่น โดยสามารถสร้างสำนึกท้องถิ่นให้เกิดความภาคภูมิใจ และเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมรัฐชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

ลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์มาอย่างยาวนาน เห็นได้จากการทำนาข้าวโดยอาศัยน้ำท่วมพื้นที่นา สามารถช่วยให้ถิ่นนี้มีธัญพืชอุดม และ “ข้าว” กลายเป็นอาหารหลักของประชากรที่กำลังขยายตัวออกไป¹ ก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานกระจายเข้าครอบครองผืนแผ่นดินในอนุภูมิภาคจนเกิดลักษณะร่วมทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมแทบเป็นหน่วยเดียวกัน ทำให้ช่วงทศวรรษ 1920 และ 1930 จึงเริ่มมีนักมานุษยวิทยาและนักประวัติศาสตร์ให้ความสนใจกับความคล้ายคลึงกันที่สามารถพบเห็นได้ระหว่างส่วนต่างๆ ของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่างแห่งนี้ โดยเฉพาะ

* ผู้อำนวยการสถาบันภาษาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ความคล้ายคลึงกันของพิธีกรรมในราชสำนักหลายแห่ง ต่างได้รับการยอมรับว่า เป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงประเพณีหรือมรดกตกทอดที่มีอยู่ร่วมกัน²

สิ่งหนึ่งที่มีสถานะทางวัฒนธรรมน่าสนใจและมีความสำคัญคือ “ภาษาไท” (Tai-Kadai Languages) ได้แพร่กระจายอย่างกว้างขวางในภูมิภาค ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ชวนกระตุ้นให้เราหันกลับไปพิจารณาถึงสิ่งที่มีลักษณะแปลกปลอมและเกิดขึ้นใหม่ในยุคล่าอาณานิคมคือ เส้นกันเขตแดน (Border line)

ถูกกำหนดลงในแผนที่เพื่ออธิบายรูปร่างของรัฐชาติ (Geo-body) เพราะหากถือเอาภาษาไทที่ร่วมกันเป็นพื้นฐานในการก่อตั้งรัฐแล้ว การตัดแบ่งบริเวณที่ลุ่มของลาวออกจากประเทศไทยก็ยากอ้างได้ว่า ชอบด้วยเหตุผล³ นอกจากนี้ในบันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยามของพระวิภาคภูวดล (James Fitzroy Mccarthy) กล่าวไว้ว่า “ชาวสยามและชาวลาวเป็นชนเผ่าเดียวกันใช้ภาษาเดียวกัน ลักษณะรูปร่างหน้าตาที่เป็นแบบเดียวกัน ถ้าเอามายืนรวมกลุ่มกันเข้าแล้วก็แยกไม่ออกเลยว่าไหนเป็นชาวสยามไหนเป็นชาวลาว”⁴

เมื่อมองลึกลงไปในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ในส่วนภาคอีสานของไทยกับประเทศลาวแล้วพบว่า คนสองฝั่งลุ่มแม่น้ำโขงระหว่างภาคอีสานกับลาวสมัยโบราณเกือบทั้งหมดเป็นพวกเดียวกัน เคลื่อนย้ายไปมาหาสู่กันไม่ขาดสาย ในระยะแรกกระจายอยู่ในบริเวณขอบเขตของอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรสยามคือ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่เขตจังหวัดหนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ต่อมาค่อยๆ ขยายกระจายเข้าไปสู่ลุ่มแม่น้ำชีในเขตจังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ชัยภูมิ และร้อยเอ็ด ระยะเวลาหลังขยายไปถึงเขตจังหวัดยโสธร อุบลราชธานี และที่อื่นๆ อยู่ใกล้เคียง⁵

การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นอยู่ในภาคอีสานตั้งแต่สมัยแรกๆ ส่วนมากเป็นชาวล้านช้างมาจากเวียงจันทน์ แต่ประชาชนอีสานไม่ได้เป็นลาวเสียทั้งหมด เพราะยังมีกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มภาษาอื่นๆ ตั้งหลักแหล่งผสมผสานปะปนอยู่ด้วยเช่น ชาวภูไทอาศัยอยู่จังหวัดนครพนมและสกลนคร พวกไทกะเลิงส่วนมากอยู่ในสกลนคร ชาวไทญ้ออยู่ในสกลนครและเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม พวกแสกอยู่เมืองอาจสามารถ ชาวไทย้ย่ ไทกะตากและชาวโส้อู่ในจังหวัดสกลนคร เขมรป่าดงอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษและบุรีรัมย์ ส่วนชาวไทโคราชอยู่ในจังหวัดนครราชสีมาเป็นต้น⁶

ความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่พบแพร่หลายโดยทั่วไปและพบว่า หมู่บ้านกลุ่มชนหรือเผ่าพันธุ์ตลอดจนชุมชนเหล่านี้ ครั้งหนึ่งต่างเคยอยู่อย่างโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่ของตนอย่างอิสระ ต่อได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทยที่เกิดขึ้นใหม่ภายหลัง⁷ ในความเป็นรัฐชาติที่เกิดขึ้นมาใหม่จึงประกอบด้วยความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามารวมกันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ แล้วถูกครอบงำโดย “วัฒนธรรมหลวง” หรือ “วัฒนธรรมชาติ” จากส่วนกลาง เพื่อครอบครองและสร้างความเป็นรัฐชาติ (Nation State) การครอบงำของวัฒนธรรมส่วนกลางดังกล่าวได้ส่งผลให้ “วิถีวัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ต่างค่อยๆ สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของตนไป

อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนไม่น้อยพยายามรักษาเอกลักษณ์และความแตกต่างของชาติพันธุ์ตนให้คงไว้ ด้วยการกำหนดหรือการรวมกลุ่มกันแสดง “อัตลักษณ์” (Identity) ของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท⁸ ที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน คนภูไทส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหารและจังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะในจังหวัดสกลนครมีกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทอาศัยอยู่ประมาณ 202 หมู่บ้าน⁹ กลุ่มใหญ่สุดอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ 2 อำเภอ คือ อำเภวาริชภูมิและอำเภอพรรณานิคม

วาริชภูมิ : ชุมชนภูไท “กะป๋อง” จังหวัดสกลนคร

จังหวัดสกลนครมีกลุ่มชาติพันธุ์ “ภูไท” ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่งกระจายอยู่ตามหมู่บ้านในแถบเทือกเขาภูพาน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่อำเภวาริชภูมิและอำเภอพรรณานิคม แต่มีบางส่วนตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตอำเภวารณนิवास อำเภอบ้านม่วงและอำเภอคำตากกล้า นอกจากนี้ยังกระจายอยู่ในอำเภอคำตากกล้าแต่มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทมีการจำแนกพวกกันเองเช่น

“ภูไทกะป๋อง” เป็นกลุ่มอาศัยอยู่ในเขตอำเภวาริชภูมิ ส่วน “ภูไทวัง” อาศัยอยู่ในเขตอำเภอพรรณานิคม นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม “ภูไทนามาง” กลุ่มเล็กๆ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านคำบ่อ บ้านหนองกุง อำเภวาริชภูมิและบ้านตาลเนิ้ง อำเภอสว่างแดนดิน ชาวภูไทเหล่านี้ส่วนใหญ่ล้วนมีวิถีชีวิตชนบทรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีเพียงภาษาพูดบางคำเท่านั้นแตกต่างกันบ้าง เช่น คำว่า “ไปไหน” ภูไทกะป๋องออกเสียงว่า “ไปตะเลอ” ภูไทวังออกเสียง “ไปซีเลอ” ส่วนภูไทนามางออกเสียง “ไปกะเลอ”¹⁰ และจากการ

ศึกษาเรื่องราวของคนภูไทจากกลุ่มต่างๆ ดังกล่าว มักมีประวัติความเป็นมาคล้ายคลึงกัน ที่แตกต่างกันบ้างเพียงรายละเอียดเพียงในส่วนน้อยเท่านั้น

อำเภอวาริชภูมิเป็นหนึ่งในจำนวน 18 อำเภอของจังหวัดสกลนคร ตั้งห่างจากจังหวัดสกลนครไปทางทิศตะวันตกระยะทางประมาณ 70 กิโลเมตร หากเราเดินทางจากตัวเมืองสกลนครไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 สายสกลนคร - อุดรธานี ผ่านอำเภอพรรณานิคม เมื่อถึงสี่แยกอำเภอพังโคนประมาณกิโลเมตรที่ 54 ให้เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 227 เป็นถนนลาดยางสายแคบเชื่อมต่อระหว่างอำเภอพังโคน อำเภอวาริชภูมิและอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดอุดรธานี โดยเดินทางจากอำเภอพังโคนไปอีกประมาณ 16 กิโลเมตรเท่านั้นก็ถึงตัวอำเภอวาริชภูมิ

วาริชภูมิเป็นอำเภอเล็กๆ คงสภาพชุมชนชนบทมากกว่าชุมชนเมือง เห็นได้จากถนนทางเข้าตัวอำเภอเมืองเล็กและแคบ บ้านเรือนตั้งเรียงรายอยู่ติดถนนจนขยายยก บ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนสองชั้นทรงเตี้ย ชั้นล่างมักก่อด้วยอิฐแล้วฉาบด้วยปูน ส่วนชั้นบนสร้างด้วยไม้ อย่างไรก็ตามจากการสังเกตพบว่า ตัวเมืองอำเภอวาริชภูมิมีเรือนไม้แบบ “ไทอีสาน” โบราณ เหลืออยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณสี่แยกใจกลางตัวอำเภอยังปรากฏตัวอาคารร้านค้าเป็นตึกแถวสร้างด้วยไม้ชั้นเดียวตั้งอยู่ทางทิศเหนือของมุมถนนใกล้กับ “ศาลเจ้าปู่มหัศจรรย์” อันเป็นที่เคารพสักการะของคนวาริชภูมิ จากสี่แยกใจกลางตัวอำเภอหากเลี้ยวซ้ายก็มุ่งสู่เทือกเขา “ภูพาน” ทางทิศใต้ของอำเภอวาริชภูมิ ใกล้กับสี่แยกมีตึกอาคารพาณิชย์ทรงทันสมัยไม่กี่ห้อง จากนั้นเป็นที่ตั้งธนาคารพาณิชย์ของเอกชนเพียงแห่งเดียวในตัวอำเภอวาริชภูมิ บริเวณใกล้กับธนาคารมีร้านขายอาหารอยู่เพียง 2-3 ร้าน ร้านเหล่านี้ส่วนใหญ่ขายอาหารเฉพาะตอนกลางวันเท่านั้น หากนักเดินทางผ่านตัวอำเภอวาริชภูมิภายหลังเวลา 3 ทุ่มไปแล้วก็แทบหาอาหารกินไม่ได้เลย

ส่วนบริเวณรอบนอกตัวอำเภอเป็นพื้นที่ทำนาและทำไร่ ทำให้ยืนยันได้ว่า “คนภูไท” อำเภอวาริชภูมิส่วนใหญ่อยู่ใน “สังคมชาวนา” เหมือนกับชุมชนหมู่บ้านทั่วไปในภาคอีสาน บริเวณที่ตั้งของตัวอำเภออยู่บริเวณที่ราบเชิงเขาภูพาน สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 195 เมตร¹¹ พื้นที่ทั้งหมด 476.125 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 206,078.125 ไร่¹² ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ประกอบด้วยที่ราบเชิงเขามีลักษณะลอนคลื่น มี “หนองแบน” เป็นแอ่งหนองน้ำธรรมชาติตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ใกล้กับชุมชน นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสายสำคัญ คือ “ห้วยปลาหาง” มีต้นกำเนิดจาก “ภูอ่างสอ”

ยอดเขาสูงของเทือกเขาภูพานภูอ่างสอประมาณ 695 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง¹³ ลำห้วยปลาหางสายนี้ไหลผ่านบ้านทุ่งเชือก บ้านตาตวง บ้านคำบ่อ บ้านหนองกุง บ้านวาริชภูมิ แล้วไหลลงลำน้ำยามในเขตรอยต่อของอำเภอพังโคนกับอำเภอมโนรมย์ จากสภาพลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้พื้นที่อำเภอมโนรมย์มีความเหมาะสมในการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะในบริเวณเชิงเขาคนภูไทมักเข้าไปทำสวน ปลูกพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ ส่วนบริเวณที่ลุ่มทำนาปลูกข้าว ปัจจุบันคนภูไทวาริชภูมียังนิยมทำสวนปลูกหวาย ยางพารา และสวนผลไม้เป็นจำนวนมาก

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการตั้งถิ่นฐานของคนภูไท “กะป่อง” วาริชภูมิ

เรื่องราวของคน “ภูไทกะป่อง” อำเภอมโนรมย์ไม่มีหลักฐานเอกสารยืนยันแน่นอน ผู้รู้ท่านหนึ่งเล่าว่า ถูกทำลายในกรณีพระประเทศธานี (คำ) เจ้าเมืองสกลนครเกิดความขัดแย้งกับท้าวราชินิกุลในการขอตั้งเมืองวาริชภูมิ ดังนั้นจึงได้อาศัยการศึกษาความเป็นมาของกลุ่มตนจากภูไทกลุ่มอื่น และประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ของผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันความว่า คนภูไทอำเภอมโนรมย์ต่างพากันยืนยันว่า พวกตนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ “ภูไทกะป่อง” คำว่า “กะป่อง” ของภาษาภูไทหมายถึง “สมอง” หรือ “ฉลาดมีสติปัญญา” เช่น คำว่า “กะป่องโห (หัว)” หมายถึง “กะโหลกศีรษะ”¹⁴ ถิ่นฐานเดิมของคน “ภูไทกะป่อง” สันนิษฐานว่ามาจาก “เมืองแฉน” หรือ “เมืองน้ำน้อยอ้อยหนู” ในเขตสิบสองจุไทยเช่นเดียวกับกลุ่มไทอื่นๆ โดยมีต้นตระกูลร่วมกันคือ “ขุนเพายาว” ซึ่งมีบุตรชาย 2 คนคือ “เจ้าหาญ” และ “เจ้าหุน”

ต่อมา “เจ้าหาญ” ชัดเคืองกับพ่อและพี่ชายชื่อ “เจ้าหุน” ด้วยสาเหตุแย่งกวางที่ล่าได้และพ่อเห็นว่า กวางที่ล่าได้นั้นควรเป็นของ “เจ้าหุน” พี่ชาย เจ้าหาญจึงอพยพแยกทางจากพ่อและพี่ออกจากเมืองแฉน (เตียนเปียนฟู) ต่อมาภายหลังจึงได้ตั้งเมือง “กะป่อง”¹⁵ เจ้าหาญมีบุตรชาย 2 คน คือ “ท้าวคำผิง” และ “ท้าวคำเชื่อน” (พระยาเชื่อนขันธ) ผู้ครองเมืองต่อมาด้วยความสงบสุข จนถึงสมัยสยามทำสงครามกับเวียงจันทน์ สงครามได้แพร่กระจายไปทั่วทำให้คนภูไทกะป่องได้รับผลกระทบ ตกหนีภัยสงครามออกไปอยู่ตามป่า เมื่อสงครามสงบกองทัพสยามได้กวาดต้อนผู้คนข้ามฝั่งโขงเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่ปรากฏว่า “พระยาเชื่อนขันธ” เจ้าเมืองกะป่องถึงแก่กรรม ในระหว่างเตรียมการอพยพ “ท้าวราชินิกุล” ผู้เป็นบุตรจึงพาครอบครัวและบ่าวไพร่อพยพข้ามฝั่งโขงขึ้นฝั่งบริเวณเมืองนครพนมเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2387

ขบวนอพยพของท้าวราชินิกุลในครั้งนั้นประกอบด้วยผู้คนประมาณ 400 ครั้ว เรือน อพยพมุ่งหน้ามาจนถึงเมืองสกลนครในสมัย “พระยาประเทศธานี (คำ)” เป็นเจ้าเมือง จากประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ ในปี พ.ศ. 2370 พระเจ้าสีหะนุ (อนุวงศ์) ต้องการกู้เอกราชรวม 3 อาณาจักร คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ให้เป็นหนึ่งเดียว (ลาวแบ่งเป็น 3 อาณาจักร เมื่อ พ.ศ. 2257) ช่วงนี้เจ้าเมืองสกลทวาปีชื่อ “พระธานี” ท่านไม่เตรียมกองทัพและกระสุนดินดำเพื่อทำศึกปราบเวียงจันทน์ สยามจึงถือว่าเป็นกบฏจึงถูกจับประหารชีวิตที่หนองทรายขาว

ลูกหลานพระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนมคือ อุปฮาดตรี (คำสาย), ราชวงศ์ (คำ), และท้าวจูลณีชื่อ (อินทร์) ทั้งสามได้อพยพจากเมืองมหาชัยเข้าสวามิภักดิ์ต่อแม่ทัพสยามที่เมืองสกลทวาปี เมื่อลงไปสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯแล้ว ทรงโปรดเกล้าให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองสกลทวาปี แล้วจึงได้ข้ามฝั่งโขงไปเกลี้ยกล่อมกวาดต้อนเอาครอบครัวตกค้างมาอยู่เมืองสกลทวาปีเป็นจำนวนมาก เมื่ออุปฮาดตรี (คำสาย) ถึงแก่กรรมแล้วจึงได้โปรดเกล้าให้ราชวงศ์ (คำ) เมืองมหาชัยเป็นเจ้าเมืองสกลทวาปี เลื่อนท้าวจูลณี (อินทร์) เป็นราชวงศ์อินทร์

พ.ศ. 2381 ในรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งราชวงศ์ (คำ) เป็นพระยาประเทศธานีเปลี่ยนชื่อเมืองสกลทวาปีเป็นเมืองสกลนครมีลูกชาย 9 คน ลูกหญิง 12 คน ลูกชายคนโตชื่อ “โง่นคำ”

พ.ศ. 2415 ในรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้ง “ท้าวโง่นคำ” เป็นพระศรีสุกุลวงศ์

พ.ศ. 2430 พระศรีสุกุลวงศ์ (โง่นคำ) ได้เป็นเจ้าเมืองสกลนครได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาประจันตประเทศธานี” เป็นเจ้าเมืองสกลนคร

คนภูไทได้กระจายกันหยุดพักในเมืองสกลนครบริเวณหนองสองห้องบ้าง บริเวณจวนข้าหลวงหลังเก่าบ้างและบริเวณวัดสะพานคำบ้าง (หนองสองห้องในปัจจุบันคือ สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดสกลนคร ส่วนตรงจวนข้าหลวงเก่าอยู่ทางทิศตะวันตกของสนามมิ่งเมือง)

ต่อมาท้าวราชินิกุลเห็นว่า หากคนภูไทอาศัยอยู่ในเมืองสกลนครต่อไปจะแออัด และขัดสนที่ดินทำกินเพราะคนภูไทอพยพเข้ามาใหม่ในฐานะผู้อาศัย หากขยายออกไปก็ติดกับที่ดินทำกินของชาวไทใหญ่ผู้อาศัยอยู่เดิมโอกาสในการขอตั้งเป็นเมืองใหม่คงทำได้ยาก

นอกจากนี้คนภูไทบางส่วนคงได้รับการบีบคั้นทางจิตใจจากผู้อาศัยอยู่ก่อน จึงนัดหมายกันอพยพโยกย้ายออกจากเมืองสกลนครโดยเดินทางมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตก

ความทราบถึงเจ้าเมืองสกลนครจึงสั่งให้ไพร่พลทหาร ออกติดตามและขัดขวางการเดินทางเมื่อตามมาทันขบวนอพยพที่สะพานหินใกล้หนองสนม ท้าวราชินิกุลจึงสั่งให้คนภูไททุกคนเตรียมพร้อม ส่วนตนเองขี่ม้าสีลาน (สีตะกั่ว) เข้าขวางพร้อมกับถอดดาบประกาศว่า หากใครขัดขวางขบวนอพยพจะได้เห็นดีกัน ฝ่ายติดตามเกรงว่า เรื่องราวอาจลุกลามใหญ่โตถึงขั้นฆ่าฟันกันจึงมิได้ขัดขวางประการใด คอยแต่ตามสังเกตการณ์อยู่ห่างๆ เท่านั้น

ขบวนอพยพมุ่งหน้าสู่ทางทิศตะวันตกผ่านบ้านพังขวางและบ้านพาน เมื่อเดินทางถึงเมืองพรรณานิคม ด้วยความเคยชินตามวิถีการดำรงชีวิตของคนภูไทที่เคยอาศัยอยู่บนภูเขา ขบวนอพยพจึงพากันเลี้ยวซ้ายมุ่งสู่เทือกเขาภูพาน พบบริเวณเหมาะสมแห่งหนึ่งมีลำน้ำไหลผ่าน จึงพากันหยุดขบวนและตั้งบ้านขึ้นชื่อ “บ้านพุ่ม”¹⁶ ปัจจุบันชาวบ้านยังเรียกบริเวณนั้นว่า “บ้านพุ่มหนองปิง” และ “ห้วยบ้านพุ่ม” ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอนิคมνάฮูน

ต่อมาท้าวราชินิกุลและคนภูไทบ้านพุ่ม ได้ออกเดินทางหาทำเลเหมาะสมแก่การทำกิน จนกระทั่งเดินทางไปถึงบ้านคนลาวที่บ้านโต้นและบ้านม่วง ได้ปรึกษารือกับผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งสองบ้านและได้รับคำแนะนำว่า ให้เดินทางต่อไปจนถึงที่ลุ่มเป็นเลิง¹⁷ “เป็นบ่อน้ำไหลเซาะ บ่อนคราะห์ไหลหนี จึงจะแบ่งบ้านเฮือง แบ่งเมืองฮุ่งเฮืองไปเมื่อหน้า”¹⁸ คนภูไทจึงเดินทางไปตามคำบอกจนพบที่ราบลุ่มอยู่ทางทิศเหนือของห้วยปลาหาง มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้งหอยปูปลา คนภูไทจึงพร้อมกันตั้งบ้านเมืองขึ้นชื่อว่า “บ้านหนองหอย” เมื่อประมาณปี พ.ศ.2390 (บริเวณที่ตั้งบ้านหนองหอยอยู่ที่กลางระหว่างโรงสี ร.พ.ช. กับตลาดสุขาภิบาลวาริชภูมิ แต่ปัจจุบันไม่เห็นสภาพเป็นหนองน้ำ)

ภายหลังจากท้าวราชินิกุลและคนภูไทตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บ้านหนองหอยได้ 9 ปี ประมาณปีพ.ศ. 2399 พระยาประเทศธานี (คำ) เจ้าเมืองสกลนครเดินทางมาชักชวนคนภูไทบ้านหนองหอยให้ไปขึ้นสังกัดกับเมืองสกลนคร โดยสัญญาว่า หากขึ้นต่อเมืองสกลนครแล้วจะดำเนินการตั้งบ้านหนองหอยให้เป็นเมืองภายหลัง ท้าวราชินิกุลไม่ทราบกลลวงจึงอพยพครอบครัวและบ่าวไพร่บางส่วนไปอยู่เมืองสกลนคร ส่วนบ้านหนองหอย

พระยาประเทศธานี (คำ) ได้แต่งตั้ง “ท้าวพระประทุม” (ที่มาของสกุลวงศ์ประทุม) คนในตระกูลราชินิกุลเป็นผู้ดูแลแทน

บ้านหนองหอยขึ้นต่อเมืองสกลนครเป็นเวลาถึง 17 ปี (พ.ศ. 2416) จนท้าวพระประทุมถึงแก่กรรม อีก 3 ปีต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2419 ท้าวราชินิกุลเห็นว่า เวลาผ่านมาถึง 23 ปีแล้ว พระยาประเทศธานีก็ไม่ยื่นเรื่องขอตั้งเมืองให้คนภูไทสักที จึงทวงสัญญาด้วยเกรงว่าตนเองจะแก่ชราเสียก่อน ทำให้พระยาประเทศธานีขัดเคืองจึงทำกลลวงมอบซองบรรจุกระดาษเปล่าให้ท้าวราชินิกุลแล้วแจ้งว่า หนังสือขอตั้งเมืองอยู่ในซอง เมื่อท้าวราชินิกุลเดินทางไปถึงกรุงเทพโดยใช้เวลาเดินทางหนึ่งปีเต็มเพื่อยื่นหนังสือขอตั้งเมือง แต่ปรากฏว่าภายในซองมีแต่กระดาษเปล่าๆ ไม่มีลายลักษณ์อักษรขอตั้งเมืองให้แต่อย่างใดจึงเดินทางกลับโดยใช้เวลาเดินทางอีกหนึ่งปี

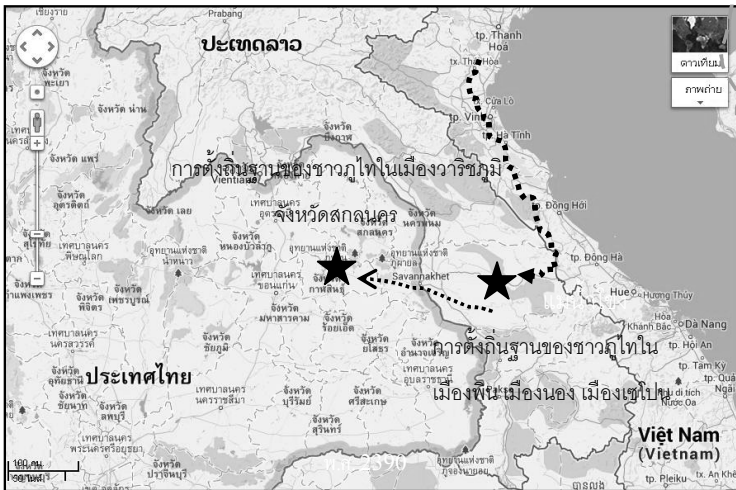
ภายหลังท้าวราชินิกุลจึงให้ท้าวสุพรมบุตรชายเดินทางไปร้องเรียนต่อเจ้าพระยาภูธโรภยเสนาบตีกระทรวงมหาดไทยที่กรุงเทพฯ เจ้าเมืองสกลนครทราบเรื่องก็ยังไม่พอใจเป็นอย่างมากกล่าวหาว่าท้าวราชินิกุลแข็งข้อต่อตนจึงสั่งจองจำท้าวราชินิกุลและครอบครัวแล้วยึดหลักฐานเรื่องราวของคนภูไทกะป่องไว้ทั้งหมด¹⁹ และเมื่อท้าวสุพรมเดินทางถึงกรุงเทพเจ้าพระยาภูธโรภยจึงได้ไต่สวนสอบถามประวัติเรื่องราวเชื้อสายของท้าวราชินิกุลจากเจ้าเมืองต่างๆ ดังนี้

1. พระยาไชยสุนทร	เจ้าเมืองกาฬสินธุ์
2. พระยาราชวงษา	เจ้าเมืองไชยบุรี
3. พระยาศรีวรราช	เจ้าเมืองท่าอุเทน
4. พระพนมนคร	เจ้าเมืองนครพนม
5. พระยาศรคิวงษ์ประวัติ	เจ้าเมืองมุกดาหาร
6. พระแก้วโกมล	เจ้าเมืองเรณูนคร

เมื่อความปรากฏว่าเป็นจริงตามท้าวสุพรมกล่าว จึงได้รับรองว่า วงศ์ตระกูลของท้าวสุพรมเคยเป็นเจ้าเมืองมาตั้งแต่เมื่อครั้งยังอยู่ฝั่งซ้ายจริง เจ้าพระยาภูธโรภยจึงโปรดให้ท้าวสุพรมเชิญท้องตราพระราชสีห์ขึ้นมายังพระยาประเทศธานี (คำ) เจ้าเมืองสกลนครเพื่อให้บอกขอเป็นเมืองตามท้าวราชินิกุลร้องขอ แต่พระยาประเทศธานีก็ไม่ได้บอกไปทางกรุงเทพ ได้แต่เพียงปล่อยตัวท้าวราชินิกุลผู้เป็นบิดาและพี่ ป้าน้ำอาของท้าวสุพรมออกจากคุกเท่านั้น²⁰

ส่วนหลักฐานความเป็นมาของเชื้อชาติเผ่าพันธุ์นั้นได้ยึดไปและทำลายทั้งหมด คนกูไตวารีขมุมิจึงไม่มีหลักฐานประวัติความเป็นมา จำเป็นต้องอาศัยเจ้าเมืองต่างๆ ทั้ง 6 เป็นผู้รับรองให้ ด้วยความขัดแย้งทางการเมืองการปกครองนี้ ทำให้คนกูไตวารีขมุมิไม่ยอมให้คนไทใหญ่อมาเป็นผู้มีอำนาจปกครองเพราะเคยกีดกันข่มเหง คนกูไตพูดว่า “ชนะ-ชนะนาง” คนกูไตวารีขมุมิมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ

ปี พ.ศ. 2419 ท้าวราชินิกุลพร้อมครอบครัวไพร่จิ้งพากันอพยพจากเมืองสกลนครกลับมาอยู่บ้านหนองหอยตามเดิม เมื่อท้าวสุพรมเห็นว่า เหตุการณ์ปกติสุขสงบดีจึงเดินทางไปร้องเรียนต่อพระพิทักษ์เขตชั้นเจ้าเมืองหนองหานทางทิศตะวันตก และขอขึ้นสังกัดอยู่กับเมืองหนองหาน พร้อมทั้งขอร้องให้พระพิทักษ์เขตชั้นรับรองยกฐานะบ้านหนองหอยขึ้นเป็นเมือง ขณะเดียวกันพระยามหาอำมาตย์ (ชื่น) ยกกองทัพไปปราบฮ่อที่เวียงจันทน์ตั้งค่ายอยู่หนองคาย พระพิทักษ์เขตชั้นและท้าวสุพรมจึงเข้าร้องเรียนต่อพระยามหาอำมาตย์ (ชื่น) หลังจากซักถามความเป็นมาพระยามหาอำมาตย์จึงรับปากว่าจะดำเนินการตั้งเมืองให้ภายหลังเพราะขณะนั้นกำลังติดพันกับการปราบฮ่อ

แผนที่ แสดงเส้นทางการอพยพของชาวกูไต “กะป่อง” อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

ท้าวสุพรมได้จัดเลิกไพร่เข้าสมทบกับพระยาพิทักษ์เขตชั้นร่วมกับกองทัพใหญ่เดินทางไปปราบฮ่อที่เวียงจันทน์และทุ่งเชียงคำ เมื่อเสร็จศึกทราบข่าวว่า ท้าวราชินิกุลป่วย

หนักพอกลับมาถึงบ้านหนองหอยท้าวราชินิกุลก็เสียชีวิตพอดี เมื่อจัดงานศพบิดาเสร็จ ท้าวสุพรมได้กลับไปพร้อมกับกองทัพอีก พระยามหาอำมาตย์ทราบเรื่องทำให้ท่านรักและเห็นใจท้าวสุพรมเป็นอย่างมากด้วยเห็นว่า เป็นคนซื่อสัตย์ รัับใช้ราชการด้วยความวิริยะอุตสาหะและกล้าหาญ จึงแต่งตั้งท้าวสุพรมเป็น “พระพรหมสุวรรณภักดี” ปฏิบัติราชการสืบตำแหน่งแทนบิดา

พ.ศ. 2420 พระพรหมสุวรรณภักดีกับพระพิทักษ์เขตชั้น เจ้าเมืองหนองหานลงไปกรุงเทพฯ และได้รับการสนับสนุนจากพระยามหาอำมาตย์ (ชื่น) การดำเนินเรื่องสะดวกมากขึ้นทำให้ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศเลื่อนบรรดาศักดิ์พระพรหมสุวรรณภักดีขึ้นเป็นรองอำมาตย์เอก “พระสุริทบริรักษ์” และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้าน “ป่าเป่า”²¹ ขึ้นเป็นเมือง “วาริชภูมิ” (พงศาวดารเขียนว่า “ปลาเป่า”)

ในช่วงนี้เห็นว่าเกิดการสับสนในการตั้งเมือง เพราะแทนที่จะตั้งบ้านหนองหอยแต่โปรดเกล้าฯ ตั้งบ้านป่าเป่าเป็นเมืองวาริชภูมิแทน เหตุเป็นเช่นนี้เพราะในสมัยท้าวราชินิกุลไปขอขึ้นสังกัดกับเมืองหนองหาน ตอนนั้นพระพรหมสุวรรณภักดีได้ไปศึกษาด้านการปกครองกับพระพิทักษ์เขตชั้นเจ้าเมืองหนองหานอยู่บ้านป่าเป่า และคนภูไทวาริชภูมิเห็นว่า การตั้งเมืองสำคัญกว่าเรื่องอื่นส่วนเมืองตั้งอยู่ตรงไหนไม่สำคัญ และในช่วงนั้นพระพิทักษ์เขตชั้นเคยขอร้องพระสุรินทรบริรักษ์ให้อพยพชาวไพร่คนภูไทไปอยู่บ้านป่าเป่าเหมือนกัน แต่พระสุรินทรบริรักษ์บอกว่า คนเมืองวาริชภูมิเป็นคนรักถิ่นฐาน จึงพากันไม่ยอมย้ายบ้านย้ายเมืองทำให้เมืองวาริชภูมิตั้งอยู่ที่เดิมมาจนปัจจุบัน

เมืองของชาวภูไทอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในภาคอีสานและได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเมืองประกอบด้วย

1. เมืองเรณูนคร ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (ท้าวสาย นายครัวเมืองวัง)
2. เมืองพรรณานิคม ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (ท้าวโรงกลางคนภูไทออกเสียง “ท้าวโง่งก่าง”)
3. เมืองกุฉินารายณ์ ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (ราชวงศ์เมืองวัง)
4. เมืองภูแล่นช้าง (ภูแคนช้าง) ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (หมื่นเดชอุดม)
5. เมืองหนองสูง ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (ท้าวสีหนาม)
6. เมืองเสนานิคม ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (ท้าวจันท์ จากเมืองเซโปน)
7. เมืองคำเขื่อนแก้ว ตั้งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387 (ท้าวสีหนาม)

8. เมืองวาริชภูมิ ตั้งในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2420 (จากเมืองกะป่อง)

จะเห็นได้ว่า เมืองวาริชภูมิแตกต่างจากเมืองอื่นทั้งที่อพยพมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2387 เป็นนานเวลากว่า 30 ปีจึงได้เป็นเมือง และในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 มีเหตุการณ์เกิดขึ้นจากการที่เจ้าเมืองกับท้าวพระยาต่างแย่งผู้คนกันเพื่อขอตั้งเมืองขึ้นใหม่ เมื่อถึงรัชกาลที่ 5 การขอตั้งเมืองจึงมักเป็นอุบายของท้าวพระยาแย่งอาณาเขตและผู้คนกัน ครั้นรัชกาลที่ 5 ทรงทราบว่า การตั้งเมืองกลับเป็นโทษเพราะก่อให้เกิดความขัดแย้ง จึงโปรดฯ ให้งดการตั้งเมืองเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2428²² (และภายหลังในปี พ.ศ. 2456 เมืองวาริชภูมิถูกลดฐานะเป็นตำบลขึ้นต่ออำเภอพรณานิคม) ในปี พ.ศ. 2440 เมืองวาริชภูมิถูกตั้งให้เป็นอำเภอ โดยมีรองอำมาตย์เอกพระสุรินทรบริรักษ์ (ท้าวสุพรหมตันตระกุล “เหมะจุลิน”) เป็นนายอำเภอคนแรก “พระสุรินทรบริรักษ์” ตามประวัติกล่าวว่า เกิดที่เมือง “กะป่อง” ในปี พ.ศ. 2385 แล้วถึงแก่กรรมที่เมืองวาริชภูมิในปี พ.ศ. 2455 รวมอายุได้ 70 ปีและได้รับพระราชทานเพลิงศพในปี พ.ศ. 2457

ส่วนการขยายตัวของชุมชนภูไท “กะป่อง” วาริชภูมิ ภายหลังจากอพยพจากเมืองสกลนครมาตั้งถิ่นฐานในบ้านหนองหอย (ที่ตั้งอำเภวาริชภูมิในปัจจุบัน) เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 ในช่วงตอนเย็นของฤดูแล้งได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ขึ้น เล่ากันว่า สาเหตุมาจากชาวบ้านก่อกองไฟหุงหาอาหารและเผาเม็ดขนุน เม็ดขนุนเกิดระเบิดแตกกระจายเป็นประกายไฟลุกไหม้หลังคามุงด้วยหญ้าคา อีกทั้งแรงลมโหมกระพือพัดทำให้เกิดเปลวไฟไหม้บ้านเรือนลูกกลมอย่างรวดเร็ว²³ จากเหตุการณ์ไฟไหม้คราวนั้นเป็นสาเหตุสำคัญทำให้คนภูไทกะป่องต้องขยายชุมชนออกไปตั้งครัวเรือนใหม่ในบริเวณบ้านธาตุ บ้านกุดพร้าว บ้านดงเชียงเครือ บ้านโนนอุดม และบ้านไฮ่ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง

ปัจจุบันการขยายตัวของภูไทวาริชภูมิกระจายออกไปตามเส้นทางคมนาคมจากภายในตัวอำเภอ เริ่มจากถนนจากอำเภอพังโคนเข้าสู่อำเภวาริชภูมิทางด้านเหนือพบว่ามีหมู่บ้านของชาวภูไทตั้งเรียงรายติดต่อกันลงมาทางทิศใต้ รวมทั้งขยายไปทางทิศตะวันตกในหมู่บ้านห้วยบาง บ้านหนองกุง บ้านป่าไผ่และบ้านโคกตาดทอง ส่วนทางทิศตะวันออกขยายออกไปไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผืนน้ำติดกับเขื่อนน้ำอูน หมู่บ้านคนภูไทจึงอยู่กันอย่างหนาแน่นในทางทิศเหนือแล้วกระจายไปทางทิศตะวันตก

สรุป

จากเรื่องราวการอพยพและประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวภูไท “กะป่อง” อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนครข้างต้น ทำให้มองเห็นได้ว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นรับรู้ถึงความเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง เพราะคนสองฝั่งแม่น้ำโขงตอนล่างระหว่างภาคอีสานกับลาวเกือบทั้งหมดเป็นพวกเดียวกัน มีการอพยพเคลื่อนย้ายไปมาไม่ขาดสาย ระยะเวลาอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่เขตจังหวัดหนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ต่อมาค่อยขยายเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ชัยภูมิและร้อยเอ็ด ในระยะหลังขยายไปถึงเขตจังหวัดยโสธร อุบลราชธานี แต่อย่างไรก็ตาม “คนในภาคอีสานไม่ได้เป็นลาว” เสียทั้งหมด เพราะยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาอื่นๆ ตั้งหลักแหล่งผสมผสานปะปนกัน เช่น ชาวภูไทอาศัยอยู่ในจังหวัดนครพนมและสกลนคร เป็นต้น

การอยู่ปะปนกันท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่พบแพร่หลาย กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น ชาววาริชภูมิส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทเรียกตนเองว่า “ภูไทกะป่อง” เนื่องจากบรรพบุรุษอพยพมาจากเมือง “กะป่อง” ดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พวกเขานอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านหนองหอย จนได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นเมืองวาริชภูมิขึ้น ในปี พ.ศ. 2420 เมื่อชาวภูไทอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่จึงเกิดการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและปะทะสังสรรค์กับเจ้าของพื้นที่ถิ่นเดิมคือ ชาวไทยื้อ เมืองสกลนคร ทำให้ท้าวราชินิกุลเห็นว่า “หากคนภูไทอาศัยอยู่ในเมืองสกลนครต่อไปจะแอ้อตและขัดสนที่หากิน เพราะคนภูไทอพยพเข้ามาใหม่ในฐานะผู้อาศัยหากขยายที่หากินออกไปก็ติดกับที่หากินของชาวไทยื้อผู้อาศัยอยู่ก่อน โอกาสในการขอตั้งเป็นเมืองใหม่คงทำได้ยาก” จึงต้องพากันอพยพโยกย้ายออกจากเมืองสกลนคร สิ่งนี้ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทกับกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน

อีกบางประการที่น่าสนใจจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวภูไทพบว่า ระยะเวลายาวนานที่ผ่านมาถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท “กะป่อง” วาริชภูมิมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่ส่วนใหญ่ยังรักษาอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนไว้ เช่น ภาษา ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ ความกตัญญูและการเคารพผู้อาวุโส นอกจากนี้ยังมีวิถีวัฒนธรรมตามฮีตสิบสอง (บุญประเพณีสิบสองเดือน) การนับถือ

ผีบรรพบุรุษ มีพิธีแต่งงานเป็นเอกลักษณ์คือ “การเขียนเขย” มี “พิธีเหยา” ที่สืบเนื่องมาจากการนับถือผี และชาวไทยยังให้ความสำคัญกับ “การบายศรีสู่ขวัญ” เพื่อระดมพลังจิตใจของคนในชุมชนสำหรับการสร้าง “ขวัญ” และกำลังใจช่วยเหลือผู้มีปัญหา ภูไทกะป่องจึงเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันในความเป็นชาติพันธุ์ของตน

ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือประวัติศาสตร์สังคมจากคนภายในของชาวภูไทกะป่อง วาริชภูมิ จังหวัดสกลนครดังกล่าว จึงเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างสำนึกคุณค่าและศักดิ์ศรีของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง อีกทั้งไม่ได้ละเลยการเรียนรู้ตนเองจากจารีตการบอกเล่า (Oral Tradition) ที่ไม่ได้เน้นความสำคัญในความเป็นศูนย์กลางแบบ “ประวัติศาสตร์ชาติ” หากแต่ทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดความหมายและทรงคุณค่าที่สามารถเชื่อมโยงประสานความสำคัญของ “สยามประเทศ” ในอดีตกับท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เชิงอรรถ

- ¹ เซเดส, ยอร์ช (เขียน) ปัญญา บริสุทธิ์ (แปล). **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินจีน**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2546. หน้า 4
- ² ออสบอร์น, มิลตัน (เขียน) มัทนา เกษกมลและคณະ (แปล). **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังขประวัติดิศตร**. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินตติ้งเฮาส์, 2544 หน้า6
- ³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9
- ⁴ แมคคาร์ธีย์, เจมส์ (เขียน) สุมาลี วีระวงศ์ (แปล). **บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยาม พระวิภาควดล**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, หน้า 61
- ⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ. **เบิ่งสังคัมและวัฒนธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543. หน้า85
- ⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98-99
- ⁷ สุเทพ สุนทรเกษม. **“กลุ่มชาติพันธุ์และระบบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ : พื้นฐานความคิดและแนวทางการศึกษา**.” เอกสารอัตสำเนา มปป.
- ⁸ เรียกว่า “ผู้ไทย” หรือ “พูไท” สองคำนี้ คนภูไทวาริชภูมิไม่ใช่ มีอยู่คนหนึ่ง ดร.บุญย์ เจริญไชย ให้ใช้คำว่า “ผู้ไท” ซึ่งมีความหมายว่าเป็น ผู้มีอิสระ ไม่เคยเป็นเมืองขึ้นใคร แต่ยังไม่ได้กำหนดให้ชัดเจนและผู้เป็นคนคิดและให้ใช้คำว่า “ผู้ไท” ก็ได้ติดตามผล คนวาริชภูมิจึงใช้คำว่า “ภูไท”
- ⁹ ฉวีวรรณ สมบูรณ์พร้อม. **คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ ภูไท ไส้ ญ้อ ไทยลาวที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท จังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลชุมชน : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2539. หน้า 30
- ¹⁰ สัมภาษณ์นางอรพินท์ วงศ์อนันท์ คนภูไทวาริชภูมิ
- ¹¹ **แผนที่ประเทศไทย อำเภวาริชภูมิ** มาตราส่วน 1: 50,000 ะวาง 5743 IV
- ¹² อำเภวาริชภูมิ. **เอกสารบรรยายสรุปเนื่องการตรวจราชการ**. เอกสารอัตสำเนา, 2542

- ¹³ แผนที่ประเทศไทย บ้านคำคือ มาตราส่วน 1: 50,000 ระวัง 5643II
- ¹⁴ สัมภาษณ์นายปาน แก้วคำแสน คนภูไทวาริชภูมิ
- ¹⁵ ปาน แก้วคำแสน. รายงานตำนานภูไทวาริชภูมิ. เอกสารอัดสำเนา มพพ, หน้า 14
- ¹⁶ คำว่า “พุ่ม” ความหมายของคนภูไทคือ พุ่มไม้ แต่อาจหมายถึง “ป่า” เช่นคนภูไทเรียก “ปิ่นเถื่อน” ที่ไม่ได้จดทะเบียนถูกต้องว่า “ปิ่นพุ่ม” เนื่องจากต้องคอยหลบเจ้าหน้าที่ทางราชการ ด้วยการเอาปิ่นไปซ่อนไว้ตามพุ่มไม้
- ¹⁷ หมายถึง ที่ราบลุ่มกว้างขวาง
- ¹⁸ หมายถึง พื้นที่เหมาะสมมีน้ำทำอุดมสมบูรณ์ดี เหมาะที่จะตั้งบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง
- ¹⁹ ผู้รู้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า เอกสารประวัติของชาวภูไทหายไปช่วงนี้
- ²⁰ นางท่อน เหมาะอุลินนและบุตร. ประวัติชุมชนทัณฑ กิจบรรหาร. 24 มีนาคม 2510. วัดป่าสุขุมวารีย์วาริชภูมิ. พิมพ์อุทิศในงานพระราชทานเพลิงศพขุนทัณฑกิจบรรหาร (ร.อ.ต. กิ่ง เหมาะอุลิน) 2510, หน้า 9- 10
- ²¹ ปัจจุบันคือ บ้านป่าเป่าเมืองไพร อยู่ในเขตอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
- ²² ถวิล เกษรราช. ประวัติผู้ไทย. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2512. หน้า 290-291
- ²³ สัมภาษณ์นายปาน แก้วคำแสน อ่างแล้ว